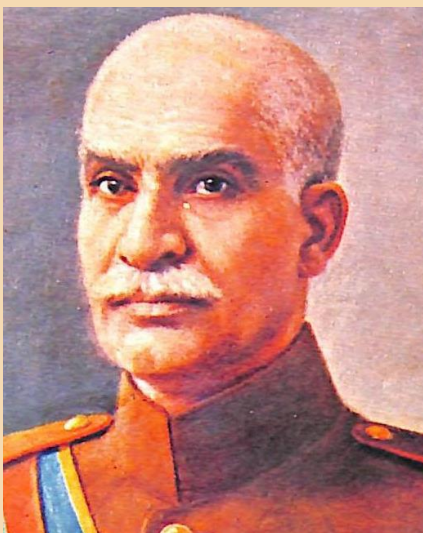

دولت و ملت در ایران معاصر

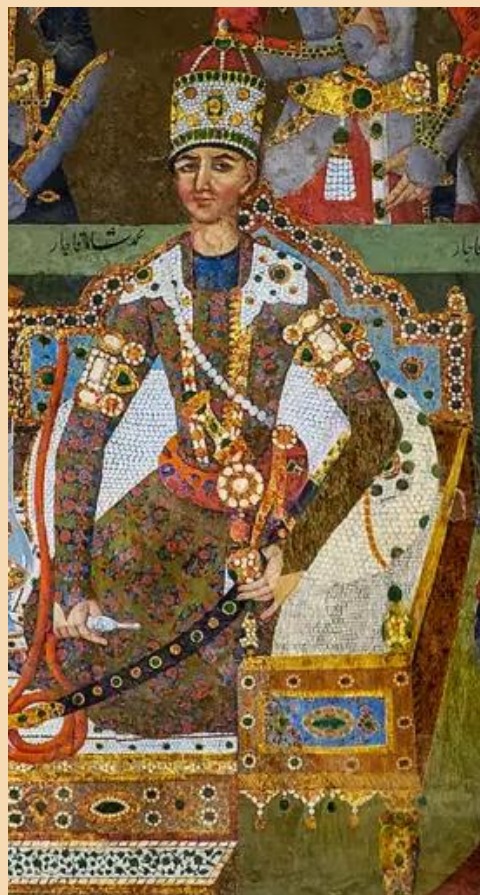
روایت کلی جایگاه مردم در امر اداره از دوران صفویه تا انقلاب اسلامی

پهلوی

۱۳۰۴-۱۳۵۷ ش.ه

1925- 1978 D.C

قاجاریه

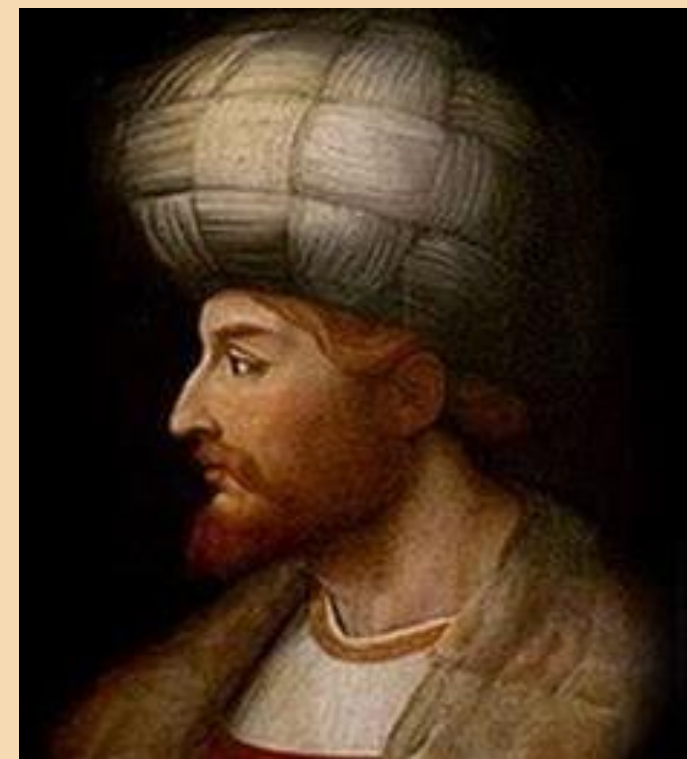
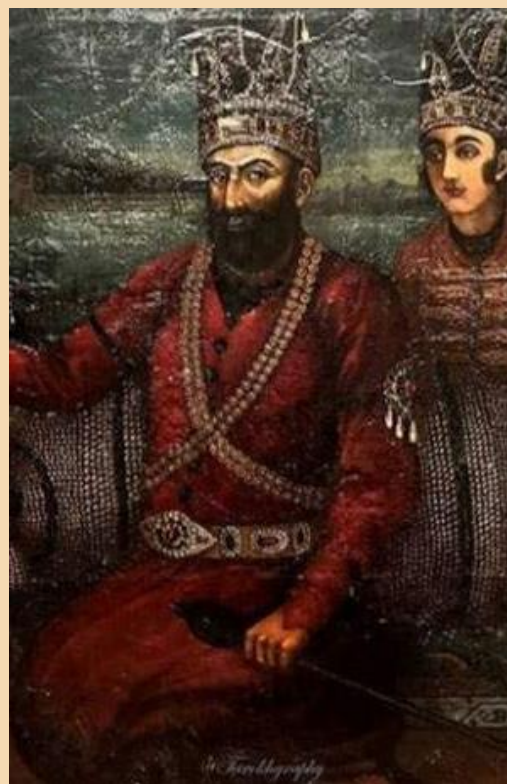
۱۱۷۴-۱۳۰۴ ش.ه

1795- 1925 D.C

۱۱۱۴-۱۱۷۴ ش.ه

1735- 1795 D.C

افشاریه و زندیه

صفویه

۸۸۰-۱۰۹۹ ش.ه

1501- 1720 D.C

سلطنت صفویه

امکان کنترل امر سیاست در ساحت فرهنگ

دولت سنتی حداقلی مقید به فرهنگ ایرانی و اسلامی

۱. دستگاه دیوانی باستانی امتداد یافته از حکومت تیموری

۲. تامین مشروعیت از سه پایگاه:
فره ایزدی

قطب عرفانی

نماینده گی فقهاء

دولت سنتی حداثی مقید به فرهنگ ایرانی و اسلامی

دوران صفوی، یک اتفاق ویژه شکل می گیرد و آن «تشکیل حکومت واحد ملی ایران، مبتنی بر تعالیم اسلامی با قرائت شیعی» ماهیت قدرت در این دوره بر دو رکن استوار است:

- ۱- ایجاد وحدت سرزمینی و همسان با مرزهای دولت ملی ساسانیان در ایران و برچیدن نظام ملوک الطوائفی
- ۲- جدایی مذهبی ایران از مجموعه جهان اسلام و اعلام مذهب تشیع به عنوان مذهب رسمی و احیای معارف و مناسک آن مانند آیینهای ابراز محبت به خاندان اهل بیت علیهم السلام با آمدن مغول ایران از سیطره خلافت عربی رهایی یافت ولی دچار ملوک الطوائفی گردید، صفویه در حقیقت بازخوانی هویت ایرانی اسلامی شیعی ایران در قد و قامت یک دولت ملی است.

تبار قدرت صفوی و پایگاه مشروعیت آن:

۱- تصوف صفوی / قطب عرفانی

۲- فرّه ایزدی / ظلّ الهی

۳- نیابت از امام زمان عج / ولایت شرعی

پایگاه مشروعیت قدرت صفوی / تصوف عرفانی

خاندان صفویه پس از شکل‌گیری طریقت صوفیه توسط شیخ صفی الدین اردبیلی در قرن هفتم قمری تبدیل به مراد و قطب عرفانی صوفیان شمال غرب ایران شدند؛ در نیمه قرن نهم با ظهور شخصیت‌هایی چون شیخ جنید و شیخ حیدر، طریقت صوفیانه، تبدیل به یک نهضت مذهبی و سیاسی شد؛ که طبیعتاً محور رهبری این نهضت بزرگان خاندان صفویه بودند. اسماعیل میرزا که پسر شیخ حیدر؛ و سر حلقه مریدان قزلباش است می‌تواند با فتح تبریز، صفویه را وارد مرحله جدیدی از حیات خود کند. گسترش فتوحات اسماعیل میرزا باعث تشکیل حکومت صفویه به مرکزیت اصفهان می‌شود. که می‌توان گفت منبع قدرت صفویه در میان وفاداران و سربازان خود عهد میان مرید و مرادان است. این ارتباط اما با شکل‌گیری حکومت آرام آرام کم شده به گونه‌ای که در اواخر دوران صفوی قزلباشان که پیروان ابتدایی شاهان صفوی بودند در مناصب پست قرار گرفته و نیروی نظامی حکومت صفوی توسط مواجب بگیران تاجیک تامین می‌شود. پس می‌توان گفت پایگاه قطب عرفانی بیشتر در دوران نهضت و ابتدای دوران پادشاهی خاندان صفویه، آن هم حلقه نظامیان قزلباش و مردم متمایل به مسلک صوفیه کارساز بوده است که بیشتر در شمال غرب ایران تمرکز داشتند.

پایگاه مشروعیت قدرت صفوی / فره ایزدی

فره ایزدی: فره ایزدی، جایگاه شاهان باستانی ایرانی بود که شاهان صفوی هم از این عنوان بی بهره نبودند. اعتقاد به فره ایزدی بودن شاه در طول زمان دچار تکامل شد و با آمیخته شدن آن با ادبیات دینی در قالب مفهوم ظل الله (سایه خدا) معنا پیدا کرد. این پایگاه با توجه به ریشه‌دار بودن آن در ذهنیت مردم از روز های ابتدایی شکل‌گیری حکومت صفویه تا انتهای آن ادامه داشت.

پایگاه مشروعیت قدرت صفوی / ولایت شرعی

دعوت شاهان صفوی از علمای شیعی برای ورود به دستگاه حاکمیت و پذیرش آن توسط عالمان چون محقق کرکی باعث شد؛ که شاهان صفوی در اذهان مردم، نمایندگان عالمان دین در امر اداره شوند و این نمایندگی یک از پایه‌های مشروعیت حکومت صفوی بود. بدین شکل مفهوم جدیدی در ادبیات دینی، تحت عنوان سلطنت ماذونه شکل می‌گیرد که سرآغاز آن در دوران انتهای پادشاهی، اسماعیل اول است که در دوران شاه طهماسب به اوج خود می‌رسد؛ اما به مرور زمان با کمرنگ شدن جایگاه صدر الصدور و تنزل آن به منصب تشریفاتی، ملاباشی و عدم حضور عالمان بزرگ شیعه در این جایگاه، این پایگاه دچار ضعف‌های مهمی می‌شود.

ساختار دیوانی دوره صفوی

در دوران صفوی ساختارهای دیوانی سنتی حاکم بر حکومت‌های پیشین مثل تیموریان امتداد پیدا می‌کند اما در این عصر برخی از نظامات اداره کشور دچار تکامل‌های قابل توجه می‌شود، همانند

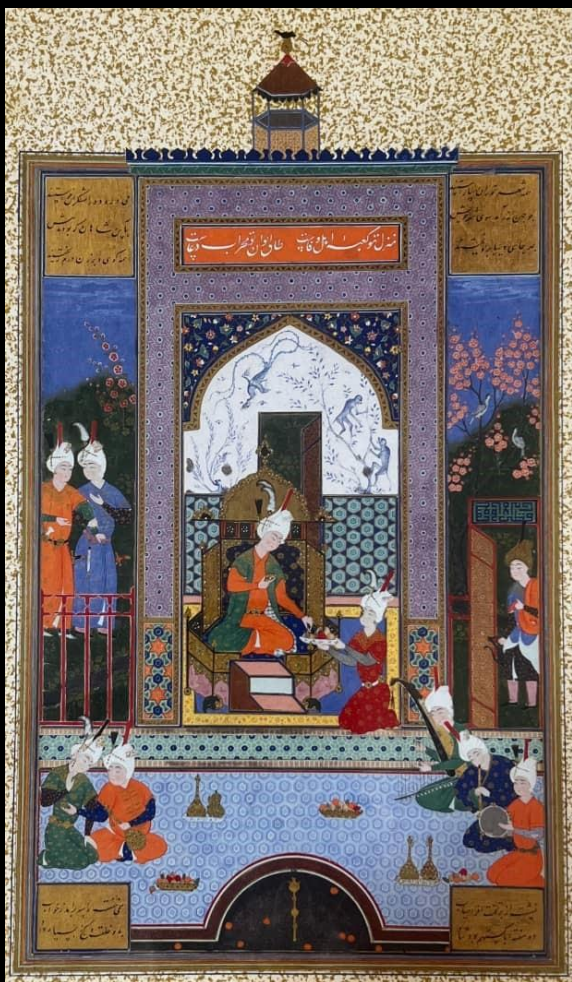
- ۱- تقویت ساختار وزارت، تشکیل مجمع جانقی،
 - ۲- منسجم شدن اداره ایلات در امور مالیاتی و نظامی، و
 - ۳- شکل‌گیری ساختار حسبه و کلانتر برای مدیریت شهری و امور جزئی چون قیمت‌گذاری؛
- اما باید گفت که ساختار حکومت صفوی هنوز همانند حکومت‌های سنتی گسترده محدودی در اعمال حاکمیت خود دارد و به اموری مانند
- ۱- تامین امنیت و مرزداری،
 - ۲- حمایت از مذهب رسمی حکومت،
 - ۳- تصدی محدود در امور اقتصادی همانند جلوگیری از گران‌فروشی،
 - ۴- صدور مجوز راه اندازی دکان
 - ۵- و... اشاره کرد.

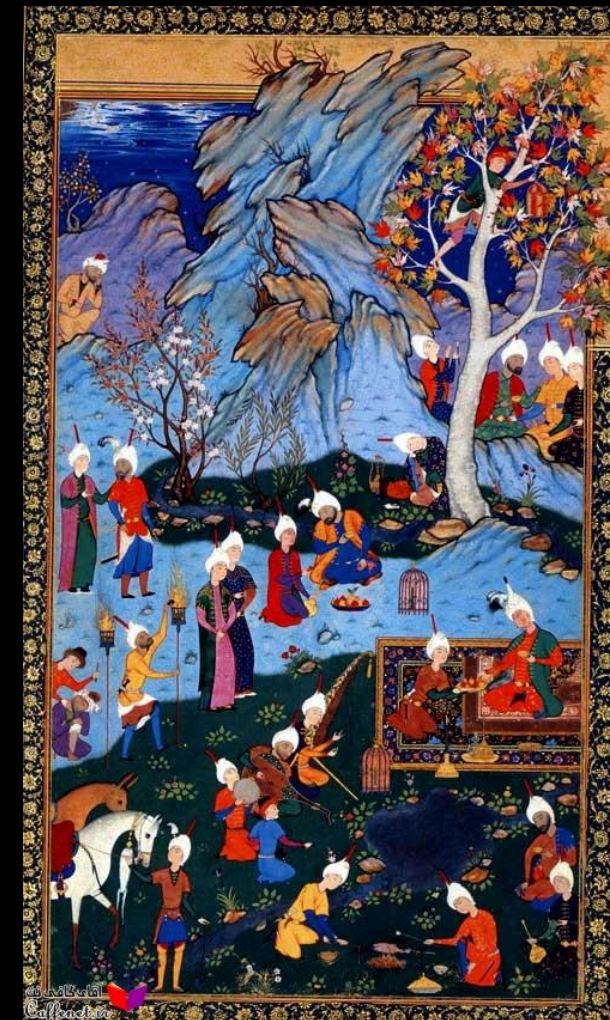
سلطنت (ملوکیت) صفوی و گره خوردن اقتصادی با مردم

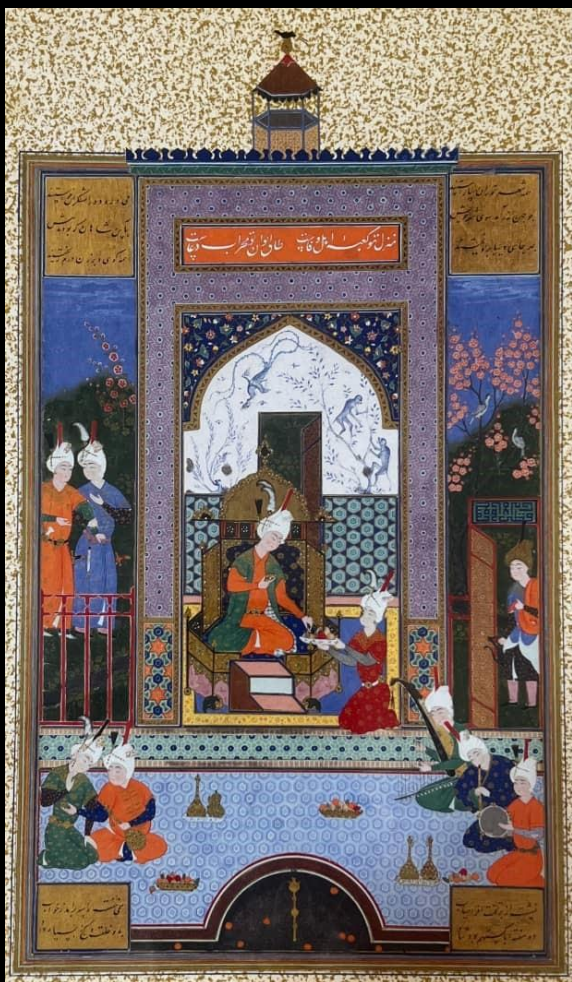
در دوران صفوی تفکیکی میان شخصیت حقوقی و حقیقی شاه نیست. دارایی‌های حاکمیت، **ملکِ طلق شاه** محسوب می‌شود و تصمیم او برای هزینه کرد ثروت‌ها، تصمیم در خرج اموال شخصی است. از دیگر ویژگی‌های دوران صفوی، نظام‌مندتر شدن **ساختار مالیاتی** است که اصلی‌ترین منبع درآمد حاکمیت را تشکیل می‌دهد، تمرکز دولت صفوی بر امور مالیات باعث حجیم شدن ساختارهای استیفائی و حسابداری به ارث رسیده از عصر تیموری می‌شود. بدین ترتیب پایگاه اصلی **دارایی‌های حکومت صفوی**، **با نظام اقتصادی مردم گره ویژه‌ای می‌خورد** که از طریق مالیات از ایلات و اصناف بدست می‌آید. از اینرو دستگاه شاهی باید به خوبی مردم را قانع کنند که موجب خود را بپردازند؛ چرا که امور سلطانی لنگ درآمدهای مالیاتی است. شکل‌گیری جلسات تعیین مالیات توسط **کلانتران** که **نمایندگان دولت در شهرها هستند**؛ **با نمایندگان اصناف و پیشه‌وری** را می‌توان در این راستا تحلیل کرد که مالیات هم بگونه‌ای باشد که مایحتاج دار الحکومه را تامین کند و هم بگونه‌ای باشد که مردم از پس پرداخت آن بر بیایند.

آزادی عمل مردم در سبک زندگی
 شکل‌گیری و شکوفایی پدیده‌ها و نهادهای
 اجتماعی

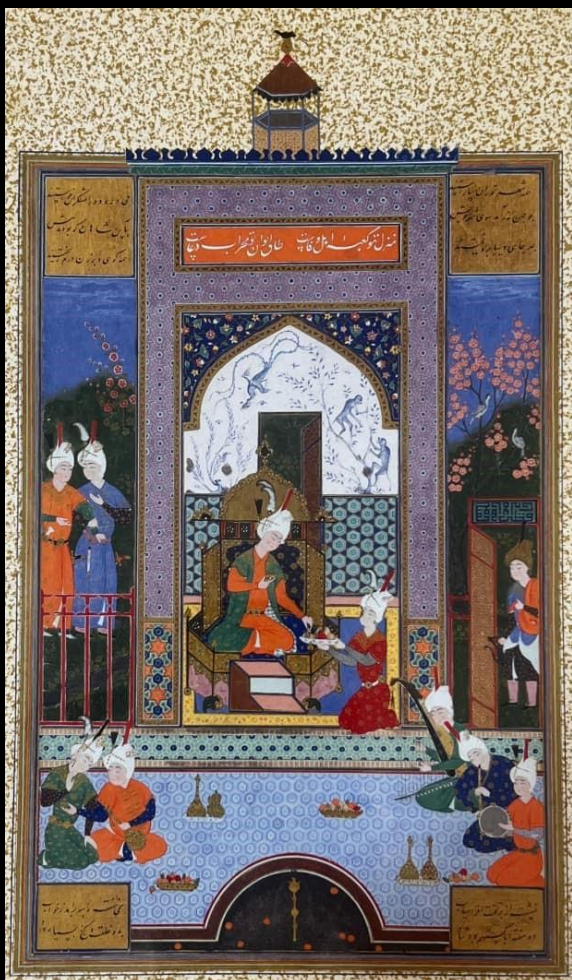
کم رنگ بودن مداخله سلطنت‌های سنتی در زیست مردم، باعث می‌شود که بسیاری از مناسبات فرهنگی و اجتماعی در **لایه‌های خرد مردمی** رقم بخورد.

در این عصر **نظام آموزشی حاکمیتی وجود ندارد** که در نوع آموزش‌ها و کتب درسی اراده خود را دخیل کند. بدین ترتیب والدینی که علاقه به تحصیل فرزندان خود دارند آنان را به نزد عالمان یا مدرسین مکتب خانه‌ای برده و کودکان بر اساس قواعد غیر معین مشغول به تحصیل علوم مرسوم در آن عصر می‌گردند.

بسیاری از نیازهای روزمره جوامع روستایی و شهری در زمینه خوراک، پوشاک و مسکین؛ بدون مداخله حاکمیت در سطوح منطقه‌ای یا محلی رتق و فتق می‌گردد. طبیعتاً شکل‌گیری نظامات اجتماعی مستقل از دولت در چنین جوامعی قابل انتظار است؛ به عنوان مثال جوامع شهری تشکلهای مردمی اقتصادی تحت عنوان اصناف شکل می‌دهند که برای خود ساختارهایی ساده اما مشخصی دارند؛ که به صورت تدریجی در دوران حیات شاهان صفوی ارتباط اصناف و پیشه‌وران با دولت مرکزی بیشتر می‌شود.

ماجرای اصناف و فتوت‌نامه‌ها

فتوت و جوانمردی: فتوت‌نامه‌ها ریشه در آیین جوانمردی و عیاری دارند که از دوران پیش از اسلام در ایران وجود داشته و پس از اسلام به شکل سازمان‌های صنفی و اجتماعی ادامه یافته است. این آیین به کار و حرفه‌ها ارزش می‌دهد و سعی در ایجاد منزلت اجتماعی برای هر شغل دارد.

ارزش کار: در فتوت‌نامه‌ها، کار و حرفه‌ها نه تنها از نظر اقتصادی، بلکه از نظر اخلاقی، اجتماعی و حتی مذهبی ارزشمند تلقی می‌شوند. هر شغل، حتی ساده‌ترین آنها، به عنوان بخشی از یک نظام بزرگتر دیده می‌شود که به جامعه خدمت می‌کند.

ارتباط با تصوف: فتوت‌نامه‌ها با تصوف نیز ارتباط نزدیکی دارند. بسیاری از بزرگان تصوف، آثار خود را به فتوت و جوانمردی اختصاص داده‌اند و این دو مکتب در کنار هم به رشد و توسعه فرهنگ کار و پیشه‌وری در ایران کمک کرده‌اند.

تاریخچه اصناف: پس از اسلام، پیشه‌وران و اصناف ایرانی به دلیل مهارت‌هایشان در صنایع دستی و تولید کالاهای با کیفیت، ثروتمند و متنفذ شدند. این امر باعث تشکیل سازمان‌های صنفی قدرتمندی شد که حتی در برخی موارد به قدرت سیاسی نیز دست یافتند.

تحول فتوت: در طول زمان، فتوت از یک جنبش سیاسی و عیاری به سمت یک آیین صنفی حرکت کرد. در این تحول، فتوت‌نامه‌ها به عنوان راهنماهایی برای اخلاق حرفه‌ای و شیوه‌های صحیح کار و تعامل اجتماعی مورد استفاده قرار گرفتند.

ارزش‌های فرهنگی: فتوت‌نامه‌ها نه تنها به کار و حرفه‌ها ارزش می‌دهند، بلکه به آموزش، روابط استاد و شاگرد، و همکاری بین اصناف نیز توجه ویژه‌ای دارند. این متون سعی در ایجاد اعتماد اجتماعی و سرمایه‌گذاری فرهنگی در جامعه دارند.

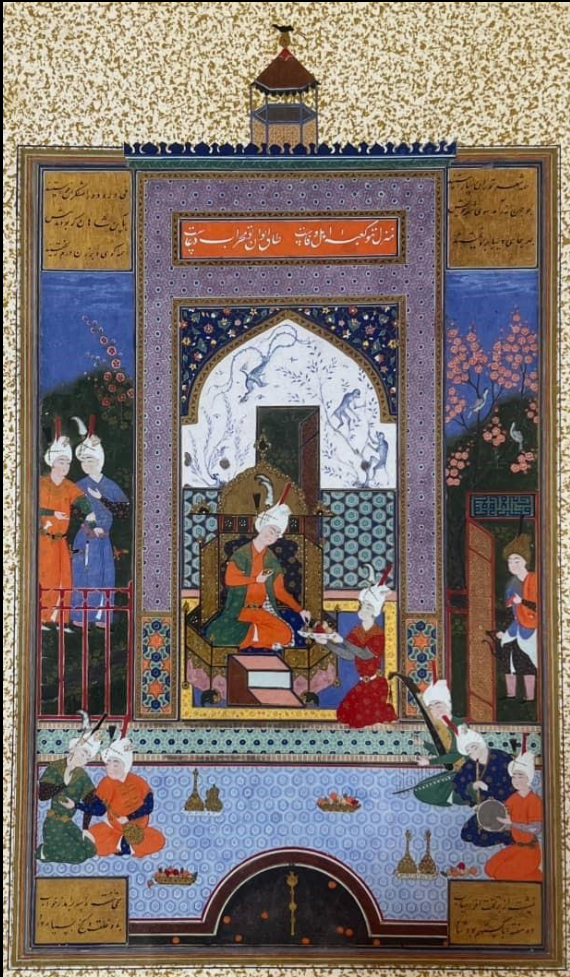
چالش‌های معاصر: متن اشاره می‌کند که در دوران معاصر، فرهنگ کار و پیشه‌وری در ایران با چالش‌هایی مواجه شده است. بسیاری از ایرانیان از فرهنگ کار و کوشش فاصله گرفته‌اند و به سمت مصرف‌گرایی و تن‌آسایی حرکت کرده‌اند. این مسئله نیاز به بازنگری در ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی دارد.

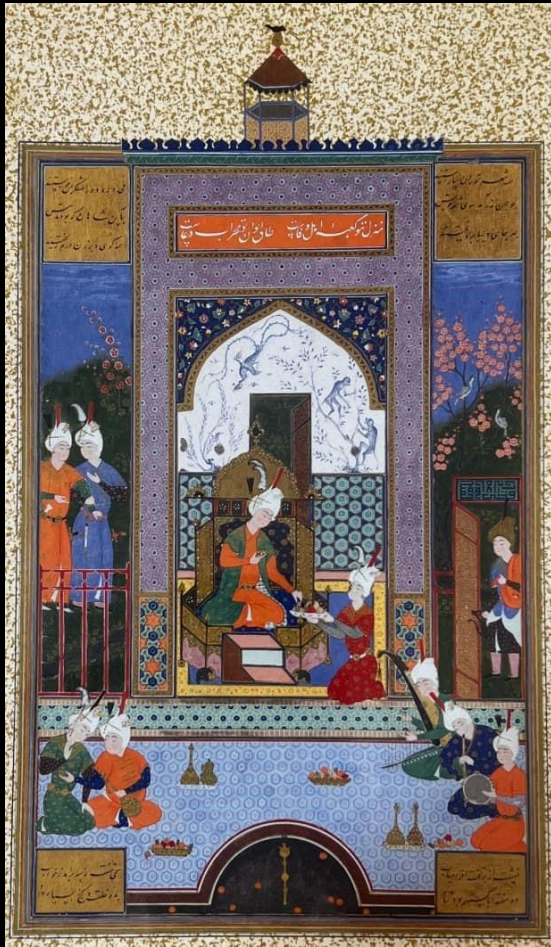
ساختار قضایی دوره صفویه

محاکم عرفی:

محاکم شرعی:

نهادهای سازمان‌های مذهبی دوره صفویه

۱. ملاباشی:

ملاباشی به اعتبار موقعیت علمی و اجتماعی، منصبی شبیه مقام و موقعیت «مفتی» در دولت عثمانی داشته است.

ظاهراً عنوان «ملاباشی» پیش از اینکه در اواخر سلطنت شاه حسین صوفی (۱۱۰۵ - ۱۱۳۵ هـ. ق) از سوی دولت منصوب و معین شود، عنوانی علمی و اجتماعی بوده که به اعلیٰ عالمان زمانه اطلاق می‌شده و همو، وظیفه اداره طلاب و امور مذهبی و مراجعات شرعی را داشته است.

۲. منصب صدر:

صدارت که میراث عهد تیموری است، در دوره صوفیه دگرگونی‌هایی تابع دگرگونی‌های دولت داشته است.

این مقام، مقامی دوم مذهبی و بر خلاف ملاباشی که مرجعیت علمی / اجتماعی دارد، مقام رسمی و اجرایی است. این مقام در ابتدا کارش رسیدگی به توزیع خمس غنائیم و موقوفات شرعی برای سادات بود و لذا «صدر موقوفات» نامیده می‌شد، ولی کم‌کم توسعه پیدا کرد و مرجع شرعی دیوانسالاری صفویه شد.

۳. شیخ الاسلام

شیخ الاسلام پر قدرت‌ترین نهاد و منصب روحانی در هر ولایت بود که توسط «صدر» منصوب می‌شد و به اعتبار موقعیت شخصی حتی ممکن بود ه در دارالسلطنه اصفهان، موقعیت و نفوذی همپای صدر داشته باشد.. مثلث قدرتمند شیخ الاسلامها در اواخر صوفیه، در اصفهان علامه مجلسی، در مشهد شیخ حر عاملی و در قم ملا محمد طاهر قمی هستند.

۴. قاضی و قاضی عسکر

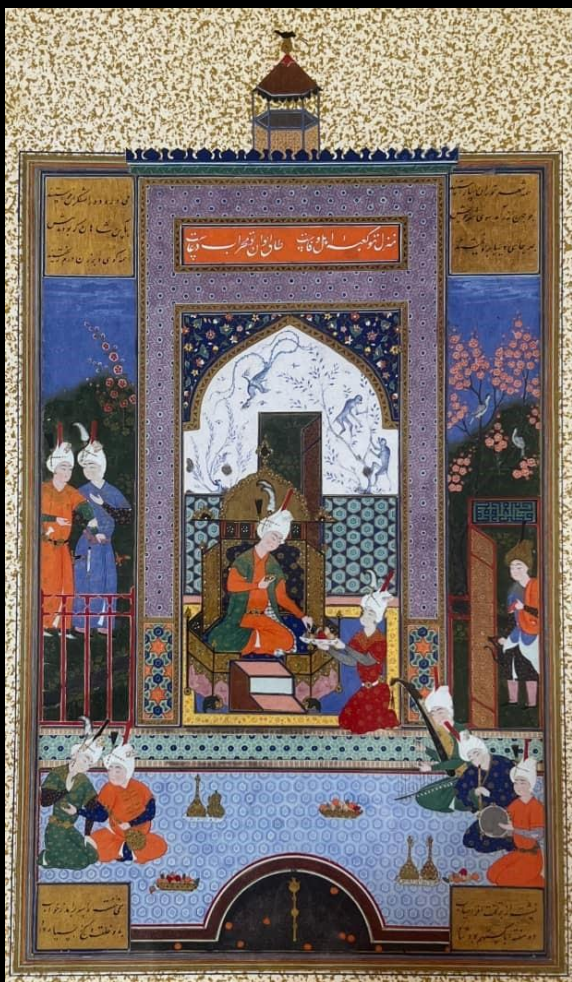
انتصاب قضاة و قاضی عسکر، از اختیارات صدر بوده است.

منصب قاضی عسکر سیر نزولی داشته و در اواخر صفویه فقط به دعاوی سربازان منحصر بوده است.

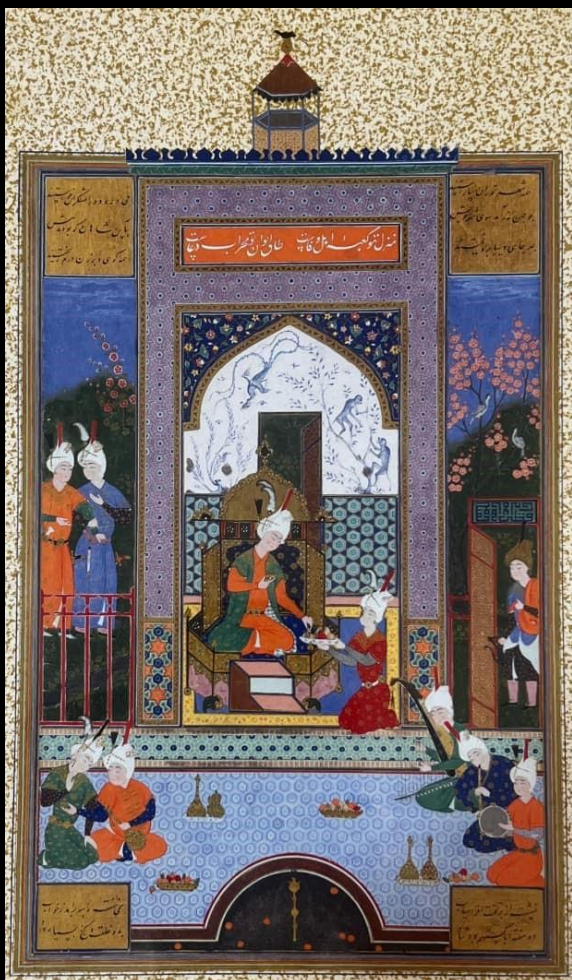

نهاده‌ها و سازمان اجرایی دوره صفویه

سازمان اجرایی اولیه صفویان، ترکیبی نظامی / صوفیانه داشتند و روند آتی خود ضمن حفظ ساختار نظامی، به دیوان‌سالاری ایرانی و مذهب شیعه تحول پیدا کرد.

نهاده‌ها و سازمان اجرایی اولیه صفویان:

۱. وکیل:

قائم مقامی که شاه هر دو قدرت دنیوی و مذهبی‌اش را به او واگذار کرده بود. در دوره شاه اسماعیل، حسین‌بیک شاملو از سرداران قزلباش و اهل اختصاص و لَله (محافظ) اسماعیل اول بود. او «صدر» را نصب می‌کرد. به تدریج این منصب تضعیف شد و به وزیر اعظم دیوان اعلی تبدیل گشت.

۲. خلیفه‌الخلفاء

توحیدخانه خلیفه در کل ممالک محروسه، مانند سازمان حکومت‌های تک حزبی عمل میکرد و بر تمامی انجام امور صوفیه در تمامی کشورها نظارت داشت. خلیفه الخلفاء در هر بلادی، خلیفه‌ای منصوب می‌کردند که بزرگ صوفیان آن بلاد بود و خود خلیفه الخلفاء دارای نفوذ معنوی بالایی در میان صوفیان بود و نائب شاه به عنوان مرشد کامل تلقی میشد. این نهاد تا پایان صفویه حفظ شد ولی چون صرفاً نیابت از شأن مرشدی شاه داشت، در ذیل عنوان وکیل (وزیر اعظم) قرار می‌داد.

۳. امیرالامراء

منصب امیرالامرای طائفه رفیعه قزلباش، عنوانی نظامی و در پیوند با عنصر ترک به مثابه «شمشیر دولت صفویه» تلقی میشد. با اصلاحات شاه عباس اول و خلع ید قزلباشان، دیگر منصب امیرالامرایبیک منصب ثابت نبود.

۴. قورچی باشی

قورچیان از بازماندگان سواران عشیره‌ای و ایلاتی قزلباش سابق بودند که مجهز به تیر و کمان، شمشیر، خنجر و سپر بودند. با اصلاحات شاه عباس، تعداد آنها از ۷۰ هزار نفر در تاریخ ۱۰۳۸ هـ.ق، به ۲۰ هزار نفر در زمان شاه سلیمان (۱۰۷۷-۱۱۰۵ هـ.ق) تقلیل یافت.

نهاده‌ها و سازمان اجرایی متأخر صفویان:

شکل گیری «مجمع جانقی»، که بیشتر یک مجمع عالی مشورتی و تصمیم گیری بود که می توان گفت «شورای وزیران» محسوب می شد. شامل هفت نفر بود:

«وزیر اعظم»، «قورچی باشی»، «قوللرباشی»، «تفنگچی باشی»، «ایشیک آقاسی»، «دیوان بیکی» و «واقعه نویس».

۱. وزارت اعظم

در بعد از اصلاحات شاه عباس، منصب «وکیل» تضعیف شد و ترفیع «مقام وزارت اعظم» اتفاق افتاد، هر چند با وجود دو منصب «صدر» و «ملاباشی» اختیارات «وزیر اعظم» بسیار محدودتر از منصب «وکیل» بود.

۲. سازمان نظامی

که شامل چهار دسته بودند: قورچی‌باشی (فرمانده قزلباش‌ها)، تفنگچی آقاسی (منصوب فرمانده قورچی باشی ها) و قوللر آقاسی (سپاه غلامان شاهی) و توپچی آقاسی. در این دوره فرماندهی کل سپاه دیگر دائمی نبود ولی در زمان جنگ دوباره قورچی باشی فرمانده سپاه می شد.

قوللرها اکثر غلامان گرجی، کرچس و ارامنه بودند که بیش از اینکه به طائفه خود وفادار باشند به شاه صفویه وفادار بودند و باعث کنترل انحصارطلبی قورچی باشی ها (قزلباش‌ها) می‌شدند.

۳. دیوان بیکی و دیوان مظالم / دیوان عدالت

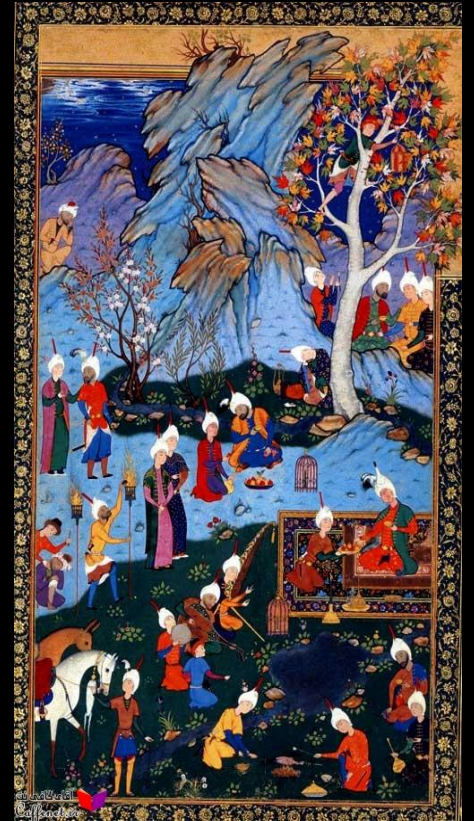
الف: رسیدگی به جرائم بزرگ اربعه (قتل، ازاله بکارت، کور کردن چشم و شکستن دندان)

ب: رسیدگی به جرائم مقام های دولتی

ج: رسیدگی به جرائم مالی سنگین

د: اجرای احکام شرعی و ضبط و نسق شهر که از اقویا بر ضعفا ستم و زیادتی واقع نشود.

۴. ایشیک آقاسی / تشریفات دربار

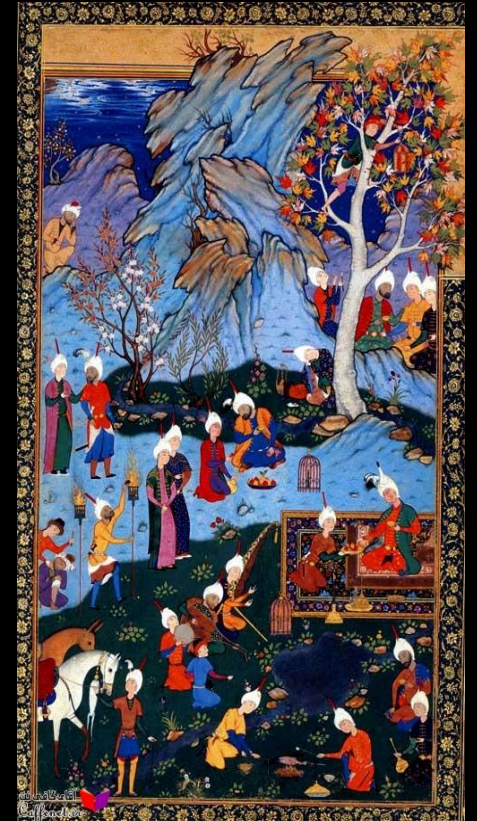
ساختار ولایات

۱. والی

شامل چهار والی: والی عربستان، لرستان فیلی، گرجستانات، والی کردستان و ایل بختیاری

۲. بیگربگی ها که توسط حکومت مرکزی منصوب می شدند.

۳. خان ها

روند کلی تغییرات ساختاری و نهادی صفویه

۱. تضعیف منصب وکیل و تقویت منصب وزارت اعظم

۲. تضعیف منصب خلیفه الخلفاء و تقویت مقام مرجعیت فقها

۳. تضعیف قزلباش‌ها و قورچی‌باشی با شکل دهی به نیروی قوللرباشی

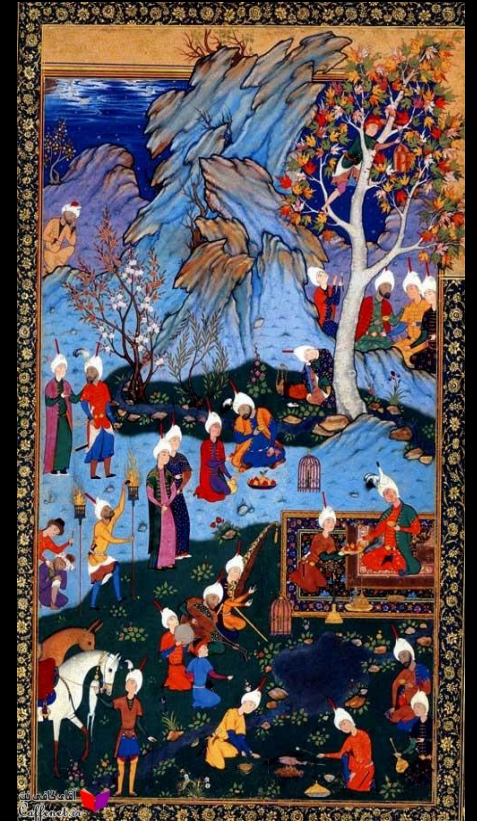
پیامد آن:

تشکیل یک نیروی چهل هزار نفره

تضعیف قدرت قزلباش‌ها در عزل و نصب امیران و جایگزینی آنها با قوللرباشی‌ها
بی توجهی قوللرباشی‌ها به آبادانی به مناطق به علت سرسپردگی ویژه به شاه و خاندان سلطنتی
رایج شدن واگذاری املاک به امیران و حاکمان ایالات تحت عنوان اقطاع یا تیول
اراضی خاصه شاهی که درآمد آن به دربار فرستاده می‌شد.

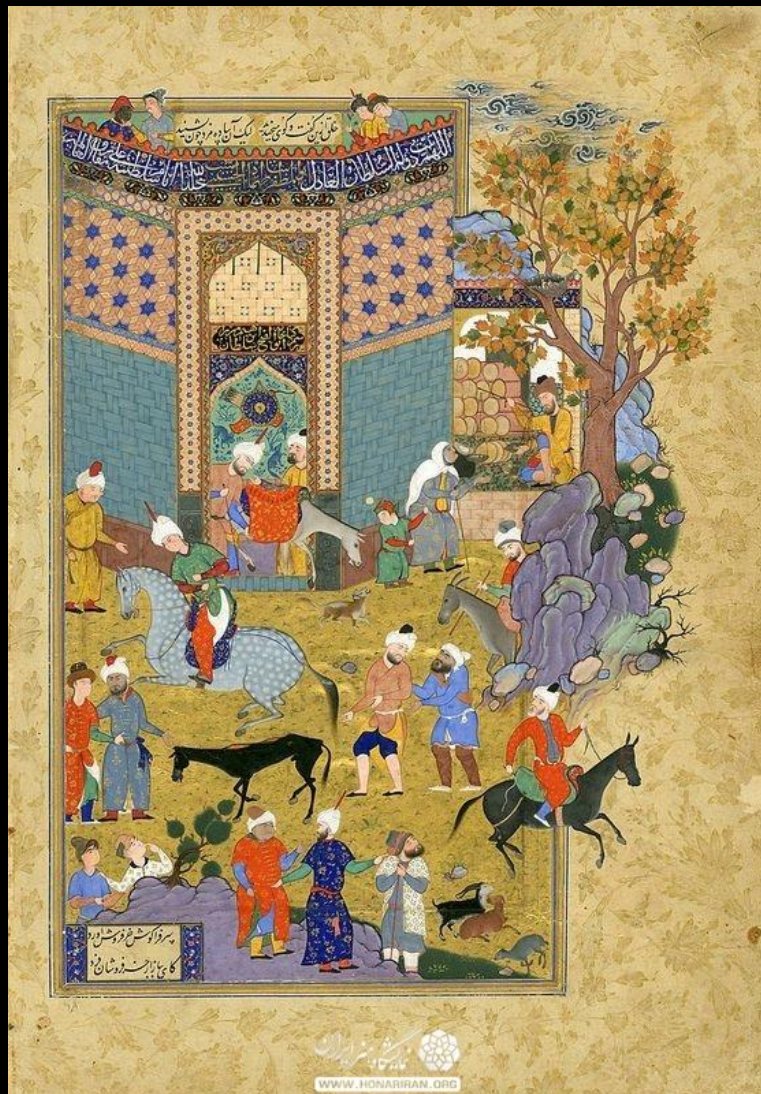
۴. رشد انقلاب صنعتی در اروپا و توسعه دریانوردی و امکان دور زدن از اقیانوس اطلس و رسیدن به هند و چین بدون عبور از عثمانی و ایران

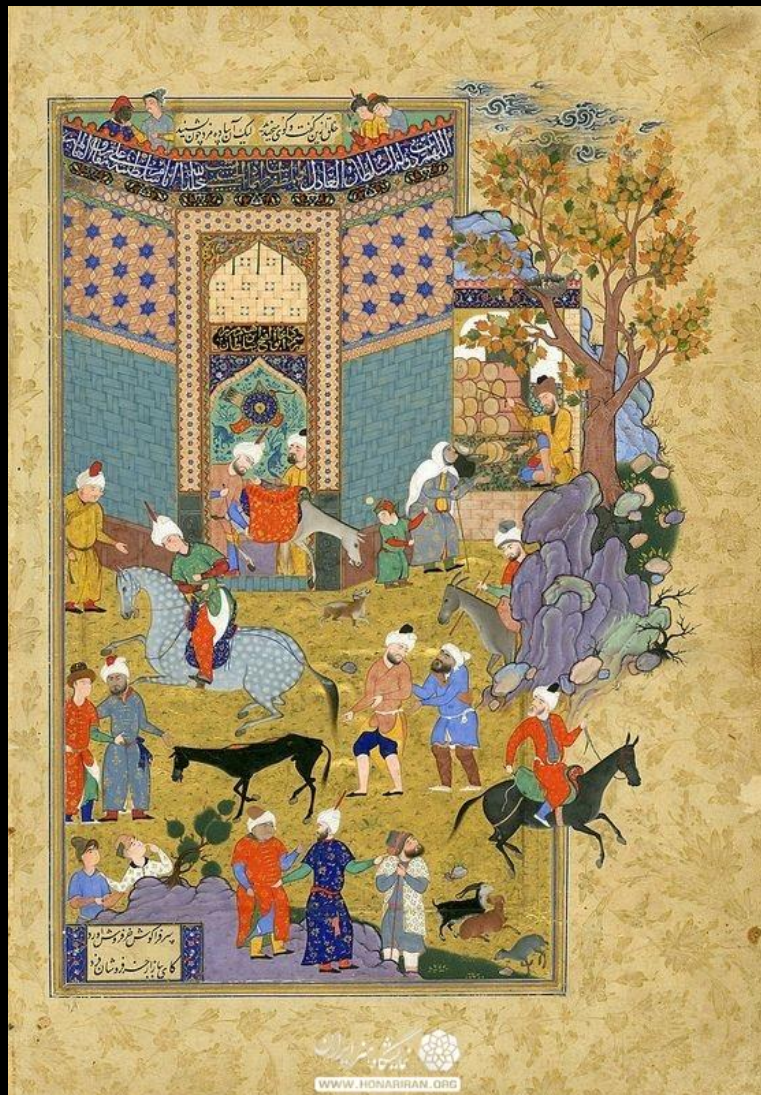
۵. بدبینی شاهان عباسی به فرزندان خود و ضعیف شدن جانشینان و قدرت گرفتن حرمها و زنان و خواجهگان در قدرت

امکان مهار سیاست از پایگاه فرهنگ

از دیگر ویژگی‌های دستگاه شاهی که این دوران را ممتاز از حکومت‌های پس از خود می‌کند ورود رسمی عالمان شیعی به دربار پادشاهی است. بدین ترتیب با اراده شاه، سلطنت مشروط به فتاوی فقیه می‌شود. نمی‌توان گفت که شاهان صفوی در امور جزئی خود را مقید به شریعت جعفری کرده‌اند اما روشن است که عالمان دربار شاه را مشروط به دماء، فروج و اموال الناس کرده و بدین ترتیب شاه نمی‌تواند همانند گذشته به صورت مطلق فرمان صادر کند؛ و یا صدور چنین فرامینی برای پادشاه هزینه‌زاست. در واقع می‌توان گفت که در عصر صفوی فرهنگ قابلیت تقیید سیاست و سلطنت را در سازوکارهای پیچیده خود دارد. در این عصر امیال شاه قابل دسترس است از مال و ثروت و خدم و حشم. خواسته‌های شاهی هزینه‌های هنگفتی بر ملت تحمیل نمی‌کند و مهم‌ترین چالش درگیری حکومت صفوی با حکومت‌های پیرامونی ازبک و عثمانی است.

امکان مهار سیاست از پایگاه فرهنگ
وجود امکان دخالت مردم به نمایندگی علماء

• مقید شدن سلطنت به:

- دم
- فروج
- عرض
- مال

افشاریه و کریم خان زند

دوران مطلقه شدن امر سیاسی

شکل گیری
استبداد مطلقه
سنتی

کوچ اجباری علمای
شیعه به نجف اشرف

قاجاریه پیش از جنگ‌های ایران و روس

- برآمده از ساختار ایلاتی
- قاجار، مهمترین دولت جانشین صفویه
- حکومت سلطنتی سنتی مطلقه

قاجاریه بعد از جنگ ایران و روس سیاست و جامعه در بحران

قاجاریه در دوران جنگ‌های ایران و روسیه تزاری

دو جنگ بزرگ بین ایران و امپراتوری روسیه در یک دوره
۲۵ ساله در زمان پادشاهی فتح‌علی‌شاه قاجار است
دوره اول جنگ‌های ایران و روسیه ۱۱۸۳-۱۱۹۲ هـ.ش
(۱۲۱۸-۱۲۲۸ هـ.ق) (۱۸۰۴-۱۸۱۳ م)
(عهدنامه گلستان)

دوره دوم جنگ‌های ایران و روسیه ۱۲۰۵-۱۲۰۶ هـ.ش
(۱۲۴۱-۱۲۴۳ هـ.ق) (۱۸۲۶-۱۸۲۸ م)
(عهدنامه ترکمن‌چای)

شکست‌های سهمگین؛

در مقابل لشکریان مجهز تزاری

مجبور شدن دستگاه پادشاهی

به فکر فرو رفتن علماء و روشنفکران

عدم امکان
کنترل
سیاست
در ساحت
فرهنگ

شکل‌گیری استبداد مطلقه سنتی
زیاده‌خواه
که در باطن تحت تاثیر استعمار
مدرن است.

شکل‌گیری
جنبش‌های
اجتماعی بر
علیه
استبداد و
استعمار

قرارداد رژی انحصار معاملات توتون و تنباکو

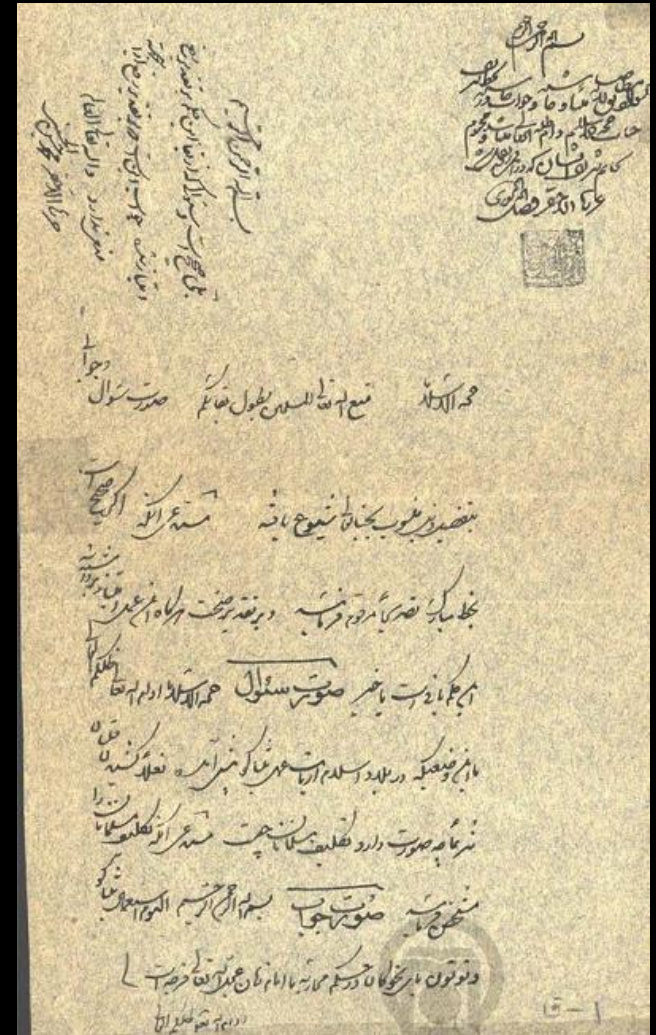
انحصار خرید و فروش توتون و تنباکوی
ایران به مدت پنجاه سال

۱۵ هزار پوند و یک چهارم از سود

«اجازنامه‌ای برای فروش و معامله و غیره توتون و تنباکو و سیگار... حق خالص صاحبان این امتیاز است و احدی جز صاحبان این امتیازنامه حق صدور اجازنامه‌جات مزبور را ندارند.»

۲۰۰ هزار نفر از شهروندان انگلیسی،
هندی و پاکستانی

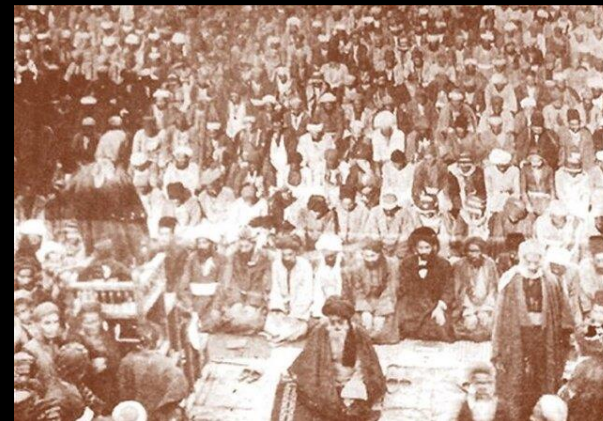
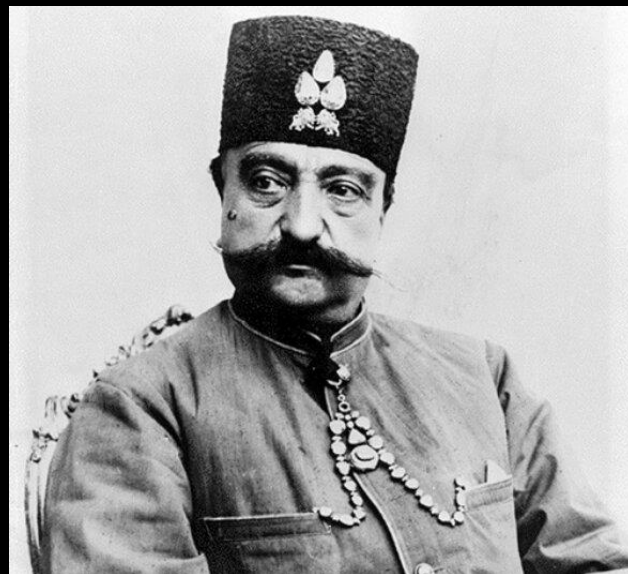
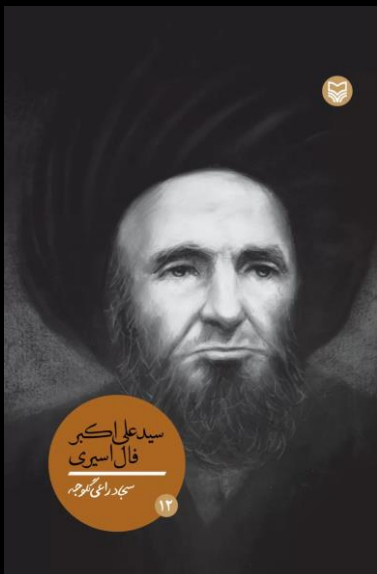

۲۹ اسفندماه ۱۲۶۸ ه. ق.

رجب ۱۳۰۷ ه. ق.

مارس ۱۸۹۰ میلادی

سید علی اکبر فال اسیری

ارسال تلگراف به ناصرالدین شاه

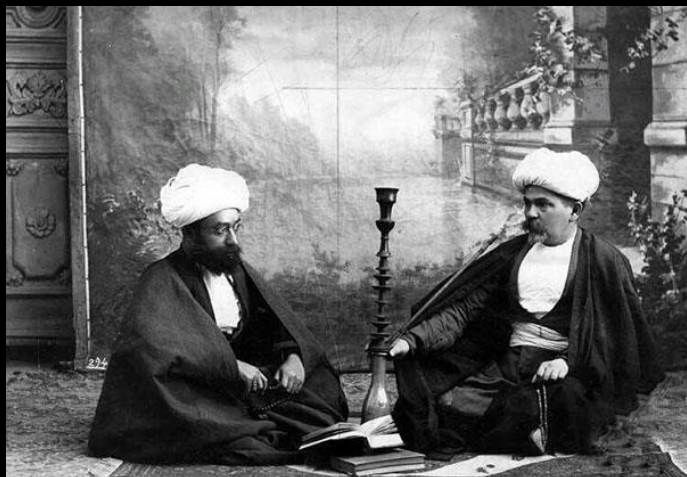

۱. مقابله با تکیه بر ایده ولایت
فتوای تاریخی
میرزای شیرازی

میرزای آشتیانی
جشن پیروزی
جنبش تنباکو

سر هنری دراموند
ولف وزیر مختار
انگلیس در ایران

واگذاری گمرکات و بنادر

افزایش تعرفه گمرکات
۴۰۰۰۰ پوند به ۶۰۰۰۰ پوند

توهین به لباس روحانیت
توسط موسیو نوز بلژیکی

۱۳۲۳ قمری. ۱۲۸۴ شمسی

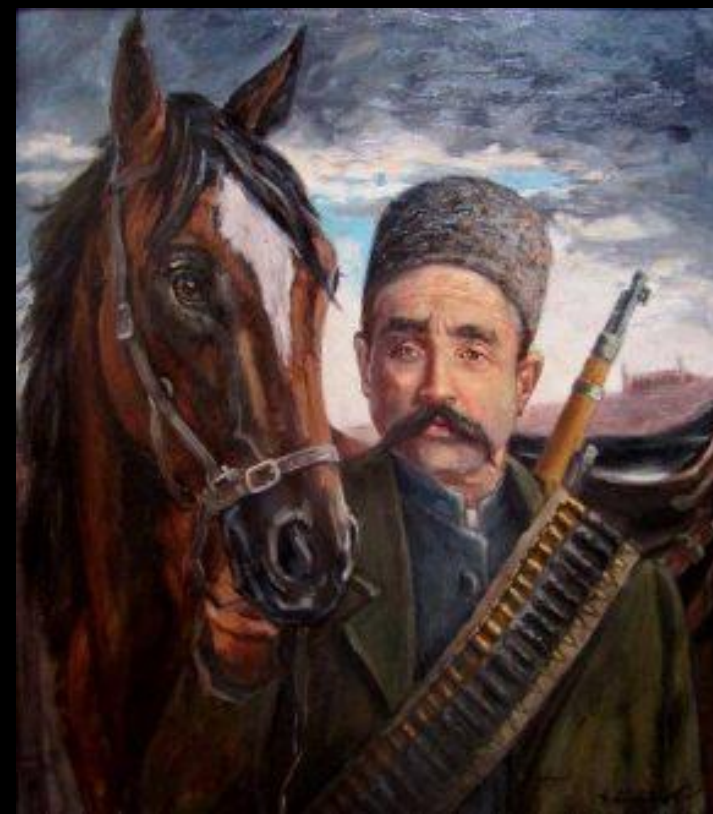

سرآغاز تحصن و هجرت به
رهبری سید عبدالله بهبهانی و
سید محمد طباطبایی
با ایده عدالت‌خواه

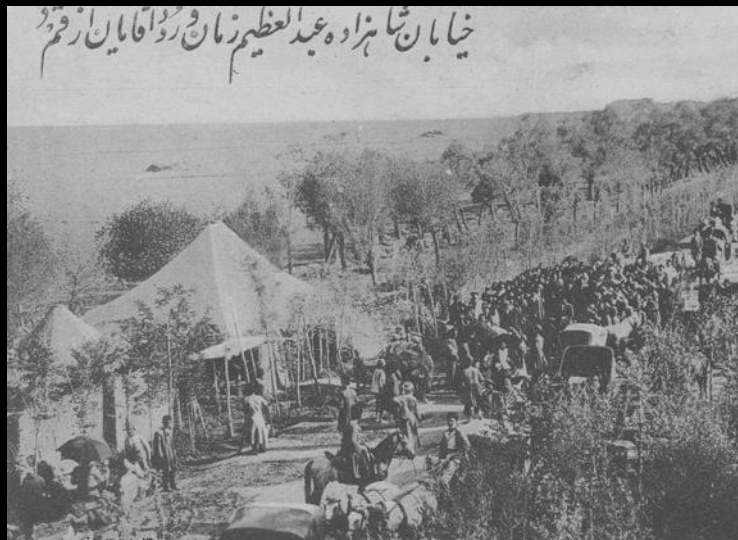

فلک کردن تاجران قند اردیبهشت
۱۲۸۴ خورشیدی

۲. مقابله با ایده
جمهوریت و
مشروطه کردن
قدرت شاه توسط
قانون

شکل گیری ایده مشروطیت

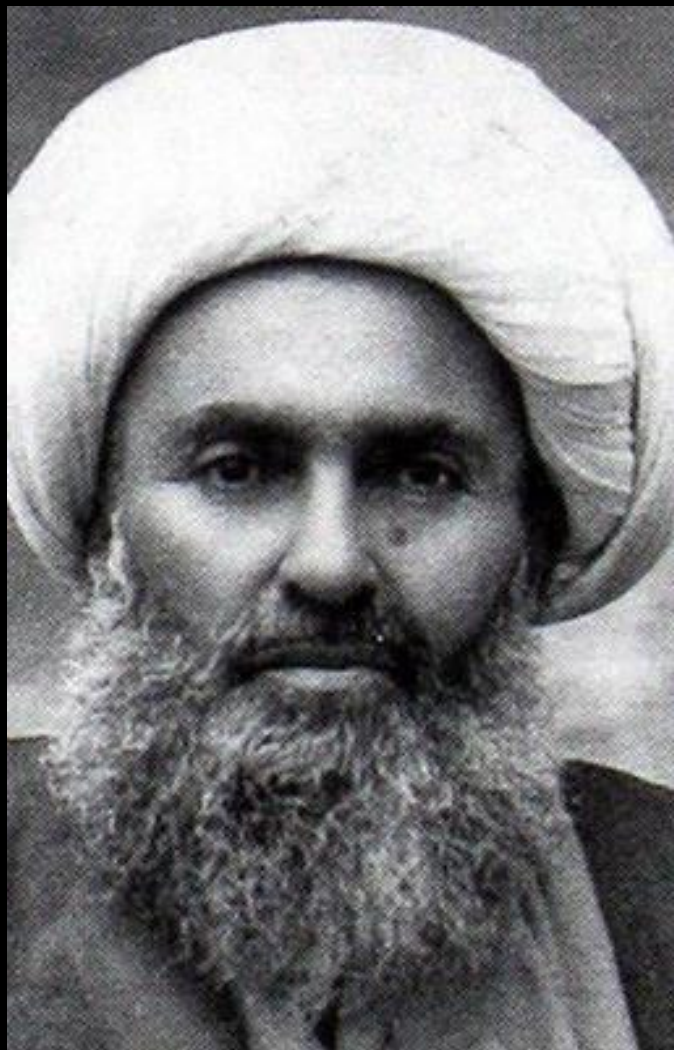
تحصن در شاه عبدالعظیم،
قم و سفارت بریتانیا و
عثمانی

دستور تشکیل مجلس شورای ملی به
فرمان مظفرالدین شاه
۱۴ جمادی الثانی ۱۳۲۴

۲ تیر ۱۲۸۷

لیاخوف روس یوم التوب

به توپ بستن مجلس توسط
محمد علی شاه قاجار

جدایی مشروطه خواهی و مشروطه خواهی

اعدام
شیخ
فضل الله
در میدان
توپخانه

فتح طهران
۲۵ تیر ۱۲۸۸

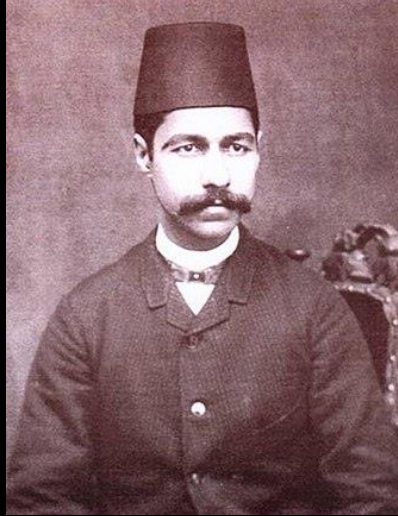

شکست ایده مشروطیت

میرزا فتح علی آخوندزاده

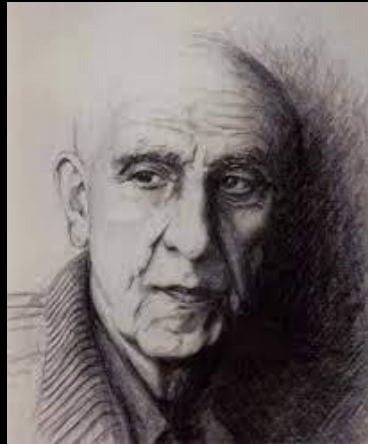

میرزا آقا خان
کرمانی

شکل‌گیری ریشه‌های ناسیونالیسم

حضور مصدق
در مجلس
شورای ملی
قاجاریه

رضا خان میرپنج
ناسیونالیست
جمهوری خواه در
مجلس چهارم و
پنجم

حکومت پهلوی

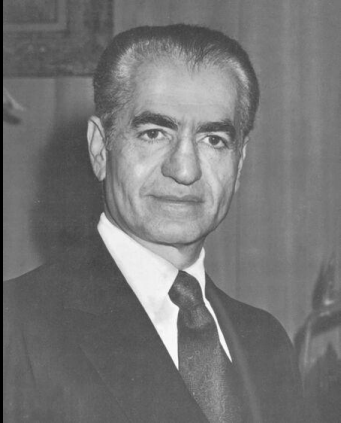
تغییر فرهنگ و هویت
ایرانی و اسلامی
از لایه سیاست
شبه مدرن و استعماری

شکل‌گیری دولت شبه مدرن و دست‌نشانده

آموزش عالی

سازمان برنامه و
بودجه

بانک سپه

توسعه و آیین بنای اولین شعبه بانک - ۱۳۰۴

شکل‌گیری ارتش شبه مدرن با
لباس‌های متحدالشکل

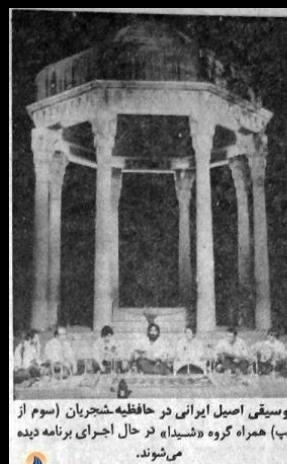
متاثر شدن حیات هویتی و فرهنگی تحت تاثیر سیاست استعماری مدرن

جشن های دو هزار ساله

جشن هنر شیراز

برای اولین بار در تاریخ جشن هنر،
تماشای یک نمایش ایرانی
برای ۱۸ سال کمتر
ممنوع شد

این نمایش،
«ساعت ششم» نام دارد
و توسط آشورانی یال
بایلا نوشته و کارگردانی
شده است.

برای اولین بار در تاریخ جشن هنر شیراز - نخست جمشید - دیار از نمایشنامه‌ای برای افراد کمتر از ۱۸ سال ممنوع اعلام شد نام نمایشنامه‌ای که برای افراد کمتر از ۱۸ سال ممنوع اعلام شده است با تصمیم و ساعت ششم است اما اسم کامل نمایشنامه از این قرار است: «... و کم و بیش ساعت ششم بود: تاریکی همه زمین را فرا گرفته بود تا ساعت ششم: خورشید تابان»

کارگردان مطرح سینمای ایران است که در سال ۱۹۱۵ در شهر «هو کادو» متولد شده است و در سال ۱۹۴۰ از دانشگاه «واسا» فارغ التحصیل شد و پس از چندی با عنوان «مستشار کارگردان» با «کسیکو» کوبوشی است کار کرد. اولین فیلم کوبایش بطور مستقل «جوانی» به نام «ساعت ششم» در سال ۱۹۵۲ ساخته شد. این کارگردان زانی تاکنون ۱۳ فیلم ساخته است که آخرین اثرش «کلاس مرده» که در

قدیمی نو قطعات اجرائی شیران و گروه شیدا بود. گشتی است که دستگاه نو از قدیم به سبب پیچیدگی بسیار، کمتر به مردم عرضه شده و به همین علت پیوند مردم با این دستگاه و همچنین دستگاه «درست» پیچیده تا حدی گسسته است. گویا این مسئله یکی از دلایل اجرائی دستگاه نو بوسیله هنرمندان گروه شیدا بوده است.

موسیقی اصیل ایرانی در حافظه شیران (سوم از چپ) همراه گروه «شیدا» در حال اجرای برنامه دیده می‌شوند.

کلیت مقطع تاریخی پهلوی اول: دوران تحلیل رفتن ظرفیت‌های مردمی با تجددگرایی ساختاری

سه سیاست اصلی پهلوی اول:

سیاست اول: آغاز تجددگرایی ساختاری - منهای دموکراسی آن - در ایران
سیاست دوم: ملی‌گرایی باستانی (ملی‌گرایی ماقبل از اسلام)

و

در نتیجه سیاست سوم: مقابله با مذهب شیعی و فرهنگ ایرانی اسلامی

با تکیه بر دو مؤلفه مهم:

ارتش نوین

و دیوان‌سالاری

که منجر به تمرکزگرایی مدرن و تحلیل ظرفیت‌های مردمی موجود در زمان
قاجار شد.

اهم اقدامات رضاخان در سیاست اول (تجددخواهی):

- (۱) گسترش لژهای فراماسونری و گرفتن مناصب سیاسی، اقتصادی و فرهنگی
- (۲) تغییر پوشش مردان (تصویب استفاده اجباری از کلاه پهلوی در سال ۱۳۰۶)
- (۳) کشف حجاب زنان
- (۴) تأسیس سازمان پیش آهنگی
- (۵) رواج اسم‌ها و نام‌های خانوادگی اروپایی
- (۶) تغییر نظام آموزش و پرورش ایران با تقلید ناقص از شیوه آموزشی فرانسه
- (۷) اعزام محصل به خارج از کشور
- (۸) تمرکزگرایی و اقتدارگرایی حکومت با تأسیس ارتش نوین
- (۹) درهم شکستن سیستم ملوک الطوائفی
- (۱۰) متحد الشکل کردن لباس
- (۱۱) تأسیس بانک سپه برای سامان بخشیدن به امور مالی و حقوقی نظامیان
- (۱۲) تصویب قانون نظام اجباری و تشکیل سازمان ثبت احوال جهت شناسایی مسمولان
- (۱۳) تأسیس کانون بانوان، جمعیت نسوان وطن‌خواه و جمعیت تمدن نسوان

اهم اقدامات رضاخان در سیاست دوم (ملی گرایی باستانی)

- (۱) تأسیس انجمن وضع لغات و فرهنگستان ایران (سال ۱۳۱۴)
- (۲) برگزاری کنگره‌های بین المللی هنر و باستان‌شناسی
- (۳) تأسیس سازمان پرورش افکار
- (۴) بازنویسی متون تاریخی با دیدگاه شاه پرستی
- (۵) منسوخ کردن استفاده از تاریخ هجری قمری
- (۶) ترویج زردشتی‌گری
- (۷) تصویب قانون حفظ آثار ملی (سال ۱۳۰۹)
- (۸) تصویب قانون اعزام محصلان
- (۹) تشکیل انجمن آثار ملی (سال ۱۳۱۲)
- (۱۰) برگزاری جشن هزاره فردوسی
- (۱۱) کانون ایران باستان (سال ۱۳۱۰)

اهم اقدامات رضاخان در سیاست سوم (مذهب‌ستیزی و رواج سکولاریسم)

- (۱) تأسیس انجمن وضع لغات و فرهنگستان ایران (سال ۱۳۱۴)
- (۲) برگزاری کنگره‌های بین‌المللی هنر و باستان‌شناسی
- (۳) تأسیس سازمان پرورش افکار
- (۴) بازنویسی متون تاریخی با دیدگاه شاه‌پرستی
- (۵) منسوخ کردن استفاده از تاریخ هجری قمری
- (۶) ترویج زردشتی‌گری
- (۷) تصویب قانون حفظ آثار ملی (سال ۱۳۰۹)
- (۸) تصویب قانون اعزام محصلان
- (۹) تشکیل انجمن آثار ملی (سال ۱۳۱۲)
- (۱۰) برگزاری جشن هزاره فردوسی
- (۱۱) کانون ایران باستان (سال ۱۳۱۰)

کلیت مقطع پهلوی دوم: امتداد دوره اول، با تقویت رویکرد اجتماعی فرهنگی و برنامه‌ریزی و امنیت‌سازی

۱. تجددگرایی ساختاری با تمرکز بر نوسازی اقتصادی-اجتماعی و وابستگی به غرب ادامه پروژه نوسازی پهلوی اول، اما با محوریت اقتصاد نفتی و برنامه‌های توسعه غرب‌گرایانه مانند اصلاحات ارضی (انقلاب سفید)، صنعتی‌سازی، و گسترش شهرنشینی. تقویت سکولاریسم از طریق قوانینی مانند حق رأی زنان، تغییر لباس، و گسترش آموزش مدرن، اما همراه با سرکوب آزادی‌های سیاسی و نادیده گرفتن خواسته‌های دموکراتیک (مانند انحلال مجلس هفدهم پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲). وابستگی فزاینده به قدرت‌های غربی (به‌ویژه آمریکا) برای حفظ نظام و پیشبرد برنامه‌های توسعه.

۲. ملی‌گرایی باستانی با ابعاد نمایی و نمادین
ترویج هویت ملی مبتنی بر امپراتوری باستانی ایران (پیش از اسلام) با اقداماتی مانند جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی، تأکید بر نمادهای پادشاهی (تاجگذاری در پاسارگاد)، و بازسازی هویت ایرانی به‌عنوان میراثدار تمدن‌های باستانی. تلاش برای جایگزینی اسلام به‌عنوان بخشی از هویت ملی با روایتی سکولار و شاهنشاهی.

۳. مقابله غیرمستقیم با مذهب شیعی و فرهنگ سنتی
گسترش فرهنگ غربی در رسانه‌ها، هنر، و سبک زندگی، که با ارزشهای اسلامی-ایرانی در تضاد بود. محدودسازی نهادهای مذهبی و روحانیت (مانند ممنوعیت برگزاری مراسم عزاداری در برخی دوره‌ها)، اما با چالش فزاینده از سوی جامعه مذهبی که به‌تدریج به رهبری روحانیون (مانند امام خمینی) سازمان یافت. تقابل با نیروهای مذهبی در جریان وقایعی مانند قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ و سرکوب اعتراضات.

کلیت مقطع پهلوی دوم: امتداد دوره اول، با تقویت رویکرد اجتماعی فرهنگی و برنامه‌ریزی و امنیت‌سازی

دو مؤلفه کلیدی در دوران پهلوی دوم:

۱. ارتش نوین و امنیت‌سازی حکومت

تقویت ارتش با حمایت آمریکا و تبدیل آن به ابزار اصلی حفظ قدرت (مانند خرید تسلیحات پیشرفته).
ایجاد ساواک به‌عنوان نهاد امنیتی برای سرکوب مخالفان (چپ‌گرایان، ملی‌گرایان، و مذهبیون).
اتکای حکومت به نیروی نظامی و امنیتی برای مقابله با ناآرامی‌ها.

۲. دیوان‌سالاری متمرکز و توسعه بوروکراتیک

گسترش ساختار اداری مدرن با هدف مدیریت برنامه‌های توسعه و نوسازی.
تمرکزگرایی شدید در تصمیم‌گیری‌ها (شاه به‌عنوان محور اصلی قدرت) و تضعیف نهادهای محلی و مشارکت مردمی.
شکل‌گیری طبقه جدید بوروکرات‌ها و نخبگان وابسته به دربار، که به فساد اداری و شکاف طبقاتی دامن زد.

کلیت مقطع پهلوی دوم: امتداد دوره اول، با تقویت رویکرد اجتماعی فرهنگی و برنامه‌ریزی و امنیت‌سازی

تمرکزگرایی مدرن با هزینه‌های اجتماعی:

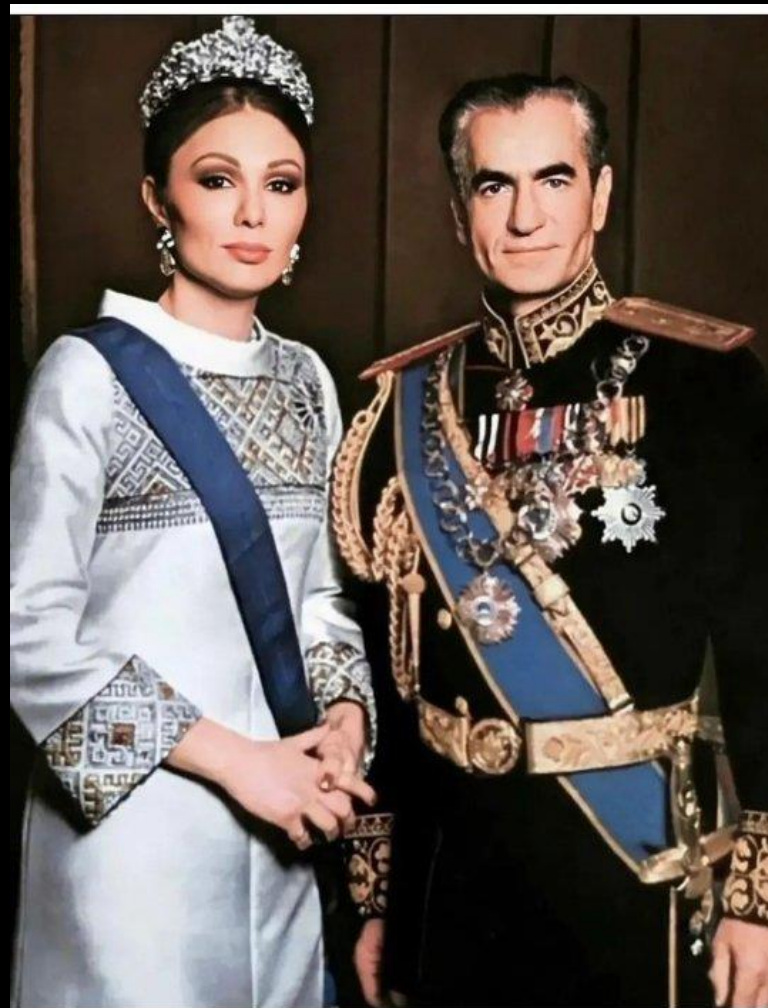
رشد اقتصادی ناهمگون، افزایش شکاف طبقاتی، و نارضایتی روستاییان و طبقات محروم به‌ویژه پس از اصلاحات ارضی.

سرخوردگی سیاسی و فرهنگی:

سرکوب جنبش‌های مردمی (مانند نهضت ملی‌شدن نفت)، محدودیت فضای روشنفکری، و تقابل با ارزش‌های اسلامی، به بسیج نیروهای مذهبی و انقلابی انجامید.

وابستگی به غرب و بحران مشروعیت:

اتکای نظام به حمایت خارجی و فاصله گرفتن از هویت اسلامی-ایرانی، مشروعیت حکومت را در میان مردم تضعیف کرد.

کلیت مقطع پهلوی دوم: امتداد دوره اول، با تقویت رویکرد اجتماعی فرهنگی و برنامه‌ریزی و امنیت‌سازی

تفاوت‌های کلیدی با پهلوی اول:

پهلوی دوم در شرایط جنگ سرد و وابستگی به غرب عمل می‌کرد، در حالی که پهلوی اول بیشتر بر استقلال سیاسی تأکید داشت.

نقش نفت به‌عنوان محور اقتصاد و سیاست خارجی در پهلوی دوم پررنگ‌تر بود. مقاومت جامعه در برابر سیاست‌های ضدمذهبی و سکولار در پهلوی دوم به‌مراتب سازمان‌یافته‌تر و منجر به انقلاب شد.

در مجموع، پهلوی دوم با حفظ چارچوب‌های اصلی پهلوی اول (تجدد آمرانه، ملی‌گرایی باستانی، و تقابل با مذهب)، به دلیل تنش‌های ناشی از نوسازی شتاب‌زده، وابستگی به غرب، و بی‌توجهی به خواسته‌های دموکراتیک و مذهبی، به بحران مشروعیت و سرنگونی انجامید.

اهم اقدامات پهلوی دوم: سیاست‌های مدرنیزاسیون و اصلاحات اجتماعی

(۱) انقلاب سفید (۱۳۴۱-۱۳۴۲): مجموعه‌ای از اصلاحات اقتصادی و اجتماعی شامل:

➤ اصلاحات ارضی: تقسیم زمین‌های بزرگ مالکی بین کشاورزان.

➤ ملی کردن جنگل‌ها و مراتع.

➤ آموزش همگانی و سوادآموزی (سپاه دانش).

➤ حق رأی به زنان (۱۳۴۱).

➤ تأسیس خانه‌های بهداشت روستایی.

➤ صنعتی‌سازی سریع با تمرکز بر زیرساخت‌ها (جاده‌ها، سدها، و کارخانه‌ها).

(۲) تأسیس حزب رستاخیز (۱۳۵۳): ایجاد یک حزب واحد برای تمرکز قدرت سیاسی و حذف مخالفان.

(۳) غربی‌سازی فرهنگ عمومی: ترویج سبک زندگی غربی و کاهش نفوذ مذهب در فضای عمومی.

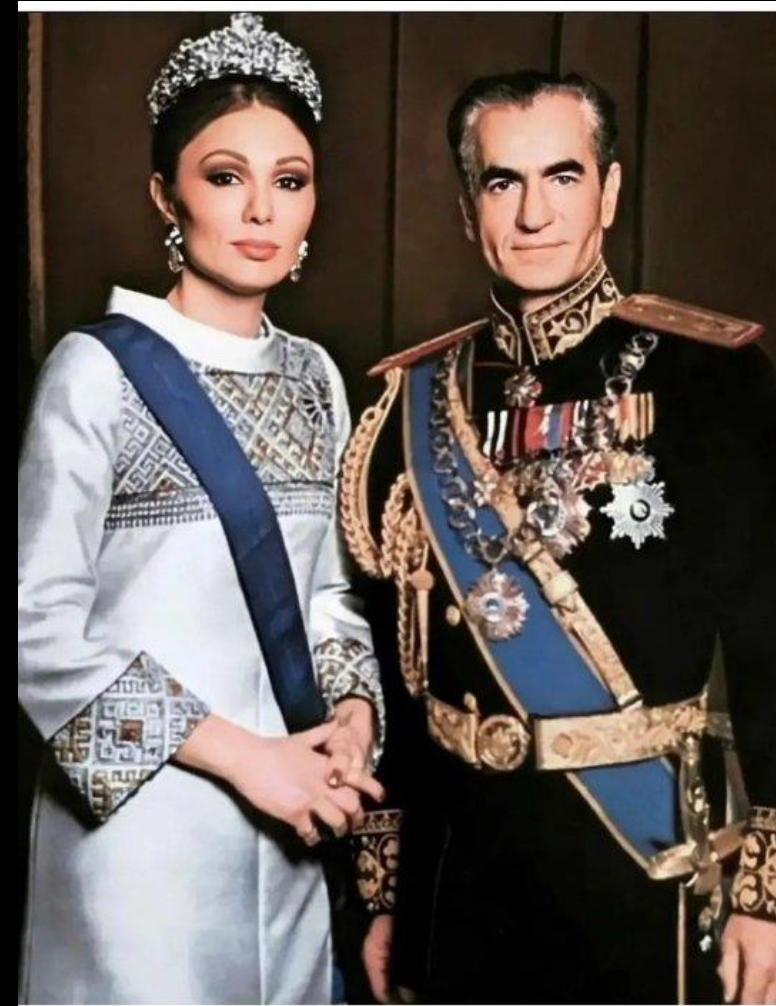
(۴) تقابل با روحانیت: اختلاف با علما به‌ویژه پس از اعتراضات سال ۱۳۴۲ (قیام ۱۵ خرداد) و تبعید آیت‌الله خمینی.

(۵) برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی (۱۳۵۰): انتقادها به هزینه‌های گزاف و نمایش تجملات.

اهم اقدامات پهلوی دوم: سیاست‌های توسعه اقتصادی و صنعتی

- (۱) رونق اقتصادی با درآمدهای نفتی: پس از افزایش قیمت نفت در دهه ۱۳۵۰، پروژه‌های عظیم صنعتی و نظامی آغاز شد.
- (۲) تأسیس سازمان انرژی اتمی ایران (۱۳۵۳): آغاز برنامه‌های هسته‌ای با کمک آمریکا و اروپا.
- (۳) ساخت پروژه‌های بزرگ: مانند کارخانه ذوب آهن اصفهان، نیروگاه اتمی بوشهر، و سدهای بزرگ (کرج، دز، و...).

اهم اقدامات پهلوی دوم: سیاست خارجی

- (۱) اتحاد با غرب: همکاری نزدیک با ایالات متحده و اروپا در دوران جنگ سرد.
- (۲) روابط با اسرائیل: برقراری روابط غیررسمی با اسرائیل و همکاری امنیتی.
- (۳) کنترل تنش‌ها در خلیج فارس: ادعای مالکیت بر بحرین (تا سال ۱۳۴۹) و سپس پذیرش استقلال آن.
- (۴) افزایش نقش ایران به عنوان «ژاندارم منطقه»: با حمایت آمریکا، ایران نقش کلیدی در ثبات خلیج فارس ایفا می‌کرد.

اهم اقدامات پهلوی دوم: برنامه ریزی توسعه

اصل چهار ترومن برنامه‌ای بود که در سال ۱۹۴۹ توسط هری ترومن، رئیس‌جمهور آمریکا، برای کمک به کشورهای در حال توسعه به‌منظور مقابله با نفوذ کمونیسم و گسترش سرمایه‌داری طراحی شد. این برنامه در ایران از سال ۱۳۲۹ (۱۹۵۰) آغاز شد و تا اواسط دهه ۱۳۳۰ ادامه یافت.

پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ و بازگشت محمدرضا شاه به قدرت، برنامه‌ریزی توسعه به‌عنوان یکی از ابزارهای اصلی مدیریت کشور در دستور کار قرار گرفت. این برنامه‌ها با هدف نوسازی اقتصاد و جامعه ایران و با حمایت مالی درآمدهای نفتی و کمک‌های خارجی اجرا شدند.

نقش و تأثیرات برنامه‌ریزی توسعه:

۱. تشکیل سازمان برنامه و بودجه:

سازمان برنامه و بودجه در سال ۱۳۲۷ تأسیس شد و نقش محوری در تدوین و اجرای برنامه‌های توسعه ایفا کرد.

این سازمان با همکاری کارشناسان داخلی و خارجی، برنامه‌های پنج‌ساله توسعه را طراحی و اجرا کرد.

۲. برنامه‌های پنج‌ساله توسعه:

برنامه اول (۱۳۳۴-۱۳۳۸): تمرکز بر توسعه زیرساخت‌ها، کشاورزی، و صنایع سبک.

برنامه دوم (۱۳۳۹-۱۳۴۳): تأکید بر صنعتی‌سازی و گسترش بخش خصوصی.

برنامه سوم (۱۳۴۷-۱۳۵۱) و برنامه چهارم (۱۳۵۲-۱۳۵۶): تمرکز بر صنایع سنگین، نوسازی شهری و گسترش خدمات اجتماعی.

اهم اقدامات پهلوی دوم: برنامه‌ریزی توسعه

۳. اصلاحات ارضی (انقلاب سفید):

اصلاحات ارضی به‌عنوان بخشی از برنامه‌های توسعه، با هدف کاهش نفوذ زمین‌داران بزرگ و ایجاد طبقه متوسط روستایی اجرا شد.

این اصلاحات اگرچه به بهبود وضعیت برخی کشاورزان کمک کرد، اما به دلیل نبود حمایت کافی از کشاورزان خرده‌پا و ناکافی بودن زیرساخت‌ها، نتایج مطلوبی نداشت.

۴. صنعتی‌سازی و شهرنشینی:

سرمایه‌گذاری در صنایع سنگین (مانند فولاد و پتروشیمی) و گسترش شهرنشینی با ساخت شهرک‌های جدید.

رشد سریع شهرنشینی بدون برنامه‌ریزی مناسب، به مشکلاتی مانند حاشیه‌نشینی و نابرابری اجتماعی دامن زد.

۵. تأثیرات اجتماعی و اقتصادی:

رشد اقتصادی سریع، اما ناهمگون، که به افزایش شکاف طبقاتی و نارضایتی عمومی انجامید.

گسترش آموزش و بهداشت، اما با کیفیت نابرابر و تمرکز بر مناطق شهری.

وابستگی فزاینده اقتصاد به درآمدهای نفتی و واردات کالاهای صنعتی.

اهم اقدامات پهلوی دوم: برنامه ریزی توسعه

آمار مهاجرت از روستا به شهر در پهلوی اول و دوم:

در دوره پهلوی اول، شهرنشینی و مهاجرت روستاییان به طور محدودتری رخ داد و سهم جمعیت شهری از ۱۵٪ به ۲۱٪ افزایش یافت.

در دوره پهلوی دوم، به ویژه پس از اصلاحات ارضی، مهاجرت روستاییان به شهرها شتاب گرفت و سهم جمعیت شهری از ۳۲٪ به ۵۲٪ افزایش یافت.

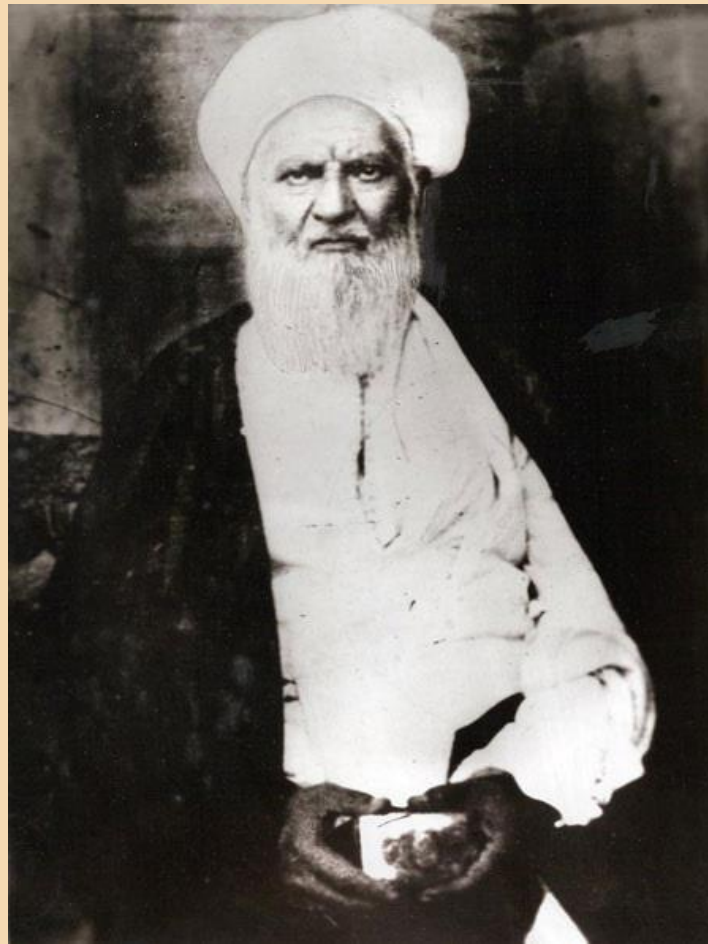
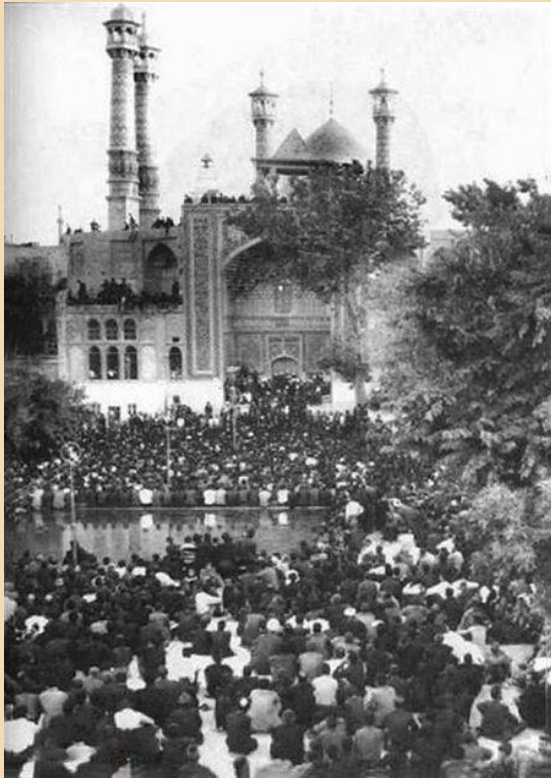
رشد شهرنشینی در این دوره با چالش‌هایی مانند حاشیه‌نشینی، شکاف طبقاتی، و نارضایتی اجتماعی همراه بود، که به بحران‌های سیاسی و انقلاب ۱۳۵۷ کمک کرد.

جامعه در مقابل استبداد و
استعمار

مبارزه فرهنگی

شیخ عبدالکریم حائری
یزدی
معروف به موسس

تاسیس حوزه علمیه قم
در سال ۱۳۴۰

ملی گرایی

لغو قرارداد
ایران و
انگلیس در
۱۳۱۲
۲۹ اسفند
۱۳۲۹،

نهضت ملی شدن
صنعت نفت

کودتای ۲۸ مرداد
شکست دولت مصدق

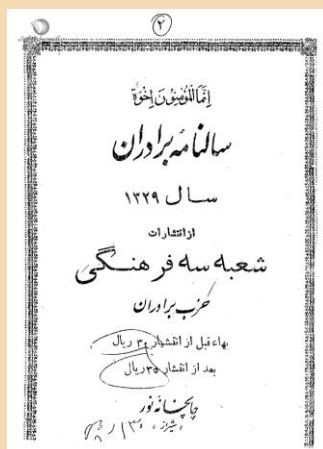
مبارزه سیاسی

سید نورالدین
حیسنی
الهاشمی
معروف به
نائب الامام

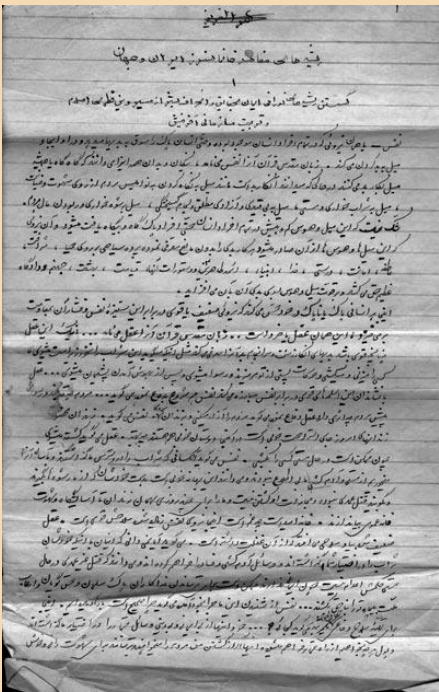
مرامنامه‌ی حزب برادران

- ۱- حفظ وحدت ملی ایران و توسعه‌ی مذهب جعفری (اثنی عشری) در آن.
- ۲- اجرای قانون اساسی به ویژه اعتبار نظارت علمای طراز اول و مجلس سنا و ایالتی و ولایتی.
- ۳- تحول فکری در شئون ملی و مبارزه با خرافات.
- ۴- از شمار افکندن امتیازاتی که بر اثر خرافات و تعصبات جاهلانه در ادوار گذشته ایجاد شده و پابرجا کردن امتیازاتی که موافق با عقل و طبع باشد.
- ۵- استوار کردن مبانی روحانیت به نحوی که رتبه و راتبه در آن محفوظ باشد.
- ۶- تعلیم عمومی نظام و تقویت نیروهای دفاع و مبارزه با هرج و مرج.
- ۷- به کار انداختن منابع ثروت و افزودن منافع عمومی و تأمین بودجه‌ی کشور به نسبت درآمد.
- ۸- حفظ مرکزیت ایران با رعایت آن که قطعات مملکت از همه شئون اجتماعی بدون امتیاز برخوردار باشند.
- ۹- تعمیم فرهنگ، به وسیله‌ی اجرای تعلیمات اجباری و عمومی از حیث آموزش و پرورش.
- ۱۰- ایجاد بهداشت عمومی از حیث تغذیه و دوا و سلامتی و مسکن و تکثیر نسل با تسهیل امر ازدواج.
- ۱۱- ایجاد و تحکیم روابط حسنه بین دول و ملل اسلامی.
- ۱۲- مبارزه با استبداد در جمیع شئون اجتماعی.

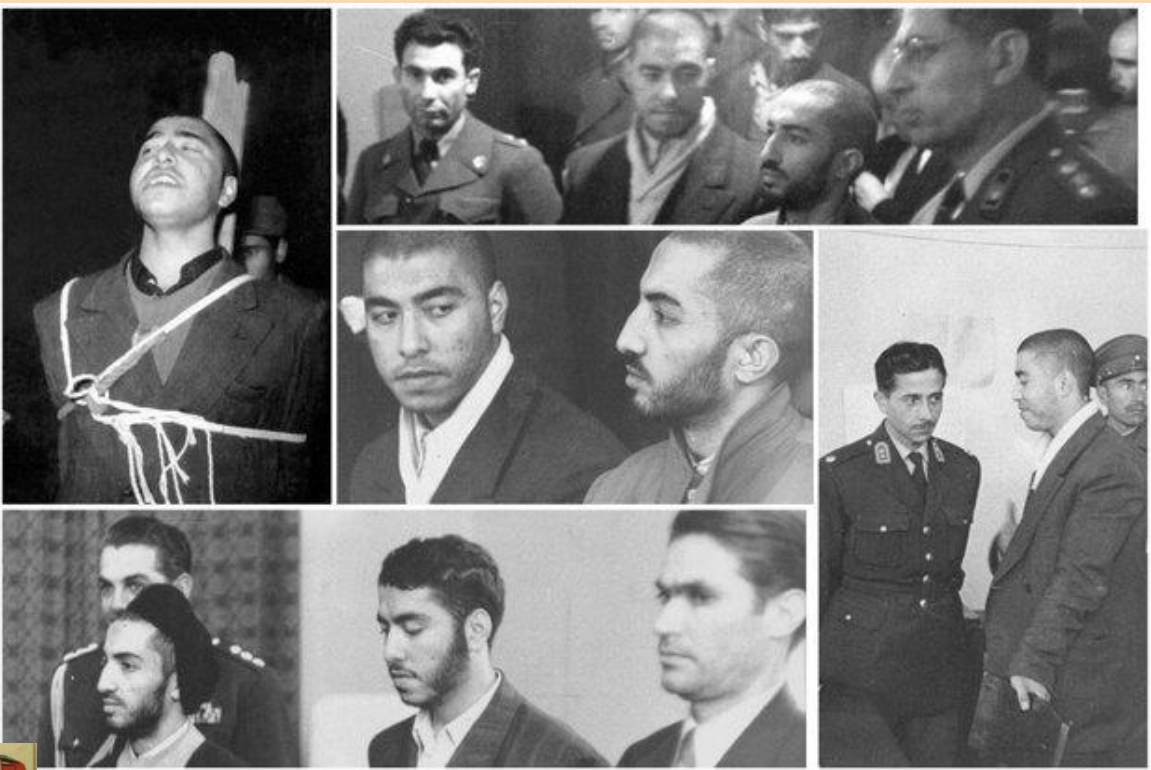

تجمع مسئولان و هواداران
حزب برادران در مسجد
وکیل شیراز

فدائیان اسلام

تاسیس در دهه ۱۳۲۰

مبارزه فرهنگی-سیاسی

روزنامه نبرد ملت

احمد کسروی
عبدالحسین هژیر
حاجی علی رزم آرا
حسین فاطمی
حسین علاء

نواب صفوی

اعلامیه رسمی
فدائیان اسلام

اعلام انحلال در
۱۳۶۱

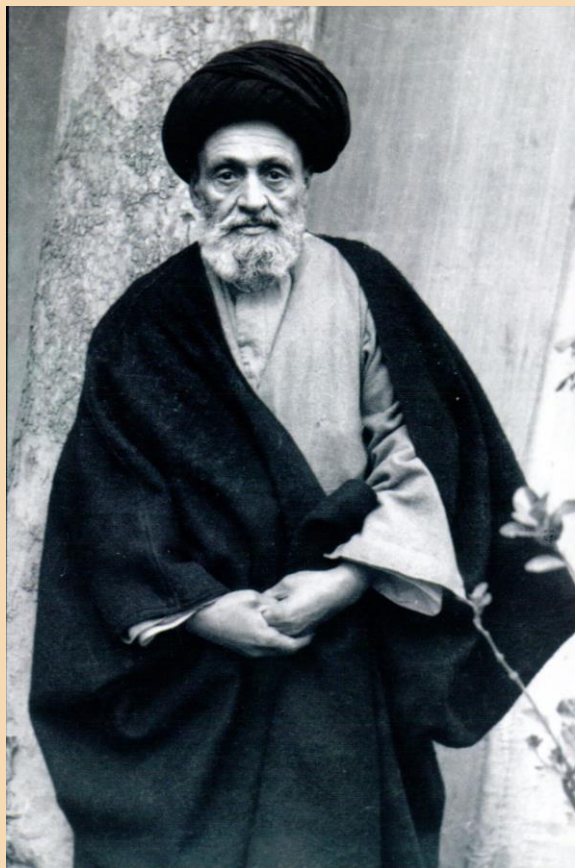

مبارزه مسلحانه

تاسیس حزب
توده در هفتم
مهرماه ۱۳۲۰،

پس از اشغال
ایران در
شهریور ۱۳۲۰

مبارزه پارلمانی

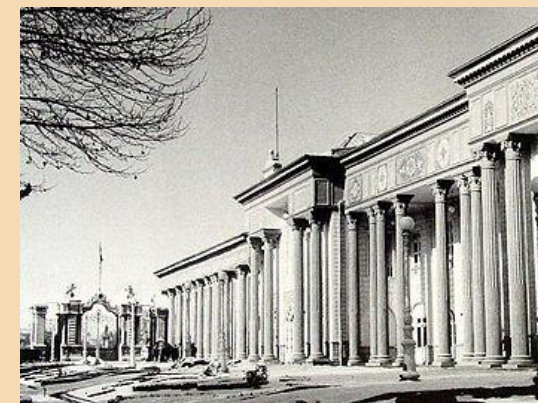

آیت الله کاشانی

ساختمان بهارستان ۱۳۲۰

مجلس‌های ششم
تا دوازدهم
در دوران پهلوی
اول
سیزدهم تا
بیست و
چهارم
پهلوی دوم

ایده ولایت

۱۳۴۲
تا
۱۳۵۷

نمایندگی از تمامی جریان‌های مبارز

